स्तेन शब्दोपलम्भः। तन्मते श्रवणेन्द्रियस्य प्राप्यकारित्वोक्तिरप्येतत्परेति बोध्यम्।
कर्णस्याविष्टाष्टदेशस्य दिक् इति करणाधिपशब्दे उक्तम्। कर्णग्राह्याश्च शब्दास्तद्देशास्तद्धर्माश्च "कर्णे कृतं कनकपत्रमनालपन्त्या" चौरप०। "मिथस्तदाकर्ण्य नसत्त्वकर्ण्या" नैष०। "तद्गुणैः कर्णमागत्य चापलाय प्रचोदितः" रघुः श्रवणेन्द्रियस्य सूक्ष्मत्वेऽपि तदाधाराभिप्रायेण "अवलम्बितकर्णशष्कुलीकलसीकं रचयन्नवोचत" नैष० वाक्यम्। २सुवर्णालोवृक्षे मेदि०। त्रिकोणादिक्षेत्रे ४भुजकोटिसंयोजकरेखाभेदे तद्रेखामानज्ञानोपायश्च लीला० उक्तः यथा "इष्टाद्बाहोर्यः स्यात्तत्स्पर्द्धिन्यां दिशीतरो बाहुः। त्र्यस्रे चतुरस्रे वा सा कोटिः कीर्त्तिता तज्ज्ञैः। तत्कृत्योर्योगपदं कर्णो, दोःकर्णवर्गयोर्विवरात्। मूलं कोटिः, कोटिश्रुतिकृत्योरन्तरात् पदं बाहुः" इति उदा०दिङ्मात्रमत्रोच्यते भुजः ४ कोटिः३ अनयोर्वर्गः १६,९. तयोर्योगः २५ तस्य मूलम् ५ तथा च चतुरस्रबाहुके त्रिहस्तकोटिके क्षेत्रे कर्णमानम् पञ्च हस्ताः। अधिकं क्षेत्रव्यवहारशब्दे वक्ष्यते। अस्य च भुजकोटिभेदनात् कृतिद्वारा तयोर्वर्गव्यापनाच्च कर्णत्वम्। ५कुटिले च "व्याघारवत् प्राणभृतः कर्णसहिताः" कात्या० १७,६,०। "कर्णेन अक्ष्णया सहिताः" सं०प०व्या० "अक्ष्णया कौटिल्येन" इति कात्या० ५,४,१५ सू०व्या०कर्कः। कुन्त्याः कन्यावस्थायां सूर्य्यात् जाते स्वनामख्याते ६वसुषेणे तदुत्पत्तिकथा यथा "शूरो नाम यदुश्रेष्ठो वसुदेवपिताऽभवत्। तस्य कन्या पृथा नाम रूपेणासदृशी भुवि। पितुः स्वस्रीयपुत्राय सोऽनपत्याय वीर्य्यवान्। अग्रमग्रे प्रतिज्ञाय स्वस्यापत्यस्य वै तदा। अग्रजातेति तां कन्यां शूरोऽनुग्रहकाङ्क्षया। अददत् कुन्तिभोजाय स तां दुहितरं तदा। सा नियुक्ता पितुर्गेहे ब्राह्मणातिथिपूजने। उग्रं पर्य्यचरद्घोरं ब्राह्मणं संशितव्रतम्। निगूढनिश्चयं धर्मे यन्तं दुर्वाससं विदुः। तमुग्रं संशितात्मानं सर्वयत्नैरतोषयत्। तुष्टोऽभिचारसंयुक्तमाचचक्षे यथाविधि। उवाच चैनां भगवान् प्रीतोऽस्मि सुभगे! तव। यं यं देवं त्वमेतेन मन्त्रेणावाहयिष्यसि। तस्य तस्य प्रसादात्त्वं देवि! पुत्रान् जनिष्यसि। एवमुक्ता च सा बाला तदा कौतूहलान्विता। कन्या सती देवमर्कमाजुहाव यशस्विनी। प्रकाशकर्त्ता भगवांस्तस्यां गर्भं दधौ तदा। अजीजनत् सुतं तस्यां सर्वशस्त्रभृतां वरम्। सकुण्डलं सकवचं देवगर्भं श्रियान्वितम्। दिवाकरसमं दीप्त्या चारुसर्वाङ्गभूषितम्। निगूहमाना जातं वै बन्धुपक्षभयात् तदा। उत्ससर्ज जले कुन्ती तं कुमारं यशस्विनम्। तमुत्सृष्टं जले गर्भं राधाभर्त्ता महायशाः। राधायाः कल्पयामास पुत्रं सोऽधिरथिस्तदा। चक्रतुर्नामधेयञ्च तस्य बालस्य तावुभौ। दम्पती वसुषेणेति दिक्षु सर्वासु विश्रुतम्। स वर्द्धमानो बलवान् सर्वास्त्रेषूद्यतोऽभवत्। वेदाङ्गानि च सर्वाणि स जजाप जयतां वरः। यस्मिन् काले जपन्नास्ते धीमान् सत्यपराक्रमः। नादेयं ब्राह्मणेष्वासीत्तस्मिन् काले महात्मनः। तमिन्द्रो ब्राह्मणो भूत्वा पुत्रार्थे भूतभावनः। ययाचे कुण्डले वीरं कवचञ्च सहाङ्गजम्। उत्कृत्य कर्णो ह्यददत् कवचं कुण्डले तथा। शक्तिं शक्रो ददौ तस्मै विस्मितश्चेदमब्रवीत्। देवासुरमनुष्याणां गन्धर्वोरगरक्षसाम्। यस्मिन् क्षेप्स्यसि दुर्द्धर्ष! स एकोन भविष्यति। पुरा नाम च तस्यासीद्वसुषेण इति क्षितौ। ततो वैकर्त्तनः कर्णः कर्मणा तेन सोऽभवत्। आमुक्तकवचो वीरो यस्तु जज्ञे महायशाः। स कर्ण इति विख्यातः पृथायाः प्रथमः सुतः। स तु सूतकुले वीरो ववृधे राजसत्तम। कर्णं नरवरश्रेष्ठं सर्वशस्त्रभृतां वरम्। दुर्योधनस्य सचिवं मित्रं शत्रुविनाशनम्। दिवाकरस्य तं विद्धि राजन्नंशमनुत्तमम्"। तस्याङ्गदेशाधिपताप्राप्तिः अङ्गाधिपशब्दे उक्ता। कर्णोऽस्त्यस्य प्राशस्त्येन अर्श०अच्। ७लम्बकर्णे त्रि०। "खड्गो वैश्वदेवः श्वा कृष्णः कर्णो गर्दभः" यजु० २४,४०। "कर्णो लम्बकर्णः" वेददी०। ८अरित्रे च पु० कर्णः "नौतमरित्रस्येति" दुर्गः। कर्णधारः। "इतकर्णेव नौर्जले" रामा०।

कर्णक पु० कर्णयति विभिद्य जायते कर्ण—ण्वुल्। वृक्षादीनां १पत्रशाखादौ तेषां दारुस्फोटनेन जायमानत्वेन तथात्वम्। "अथौदुम्बरीमादधाति ऊर्ग्वै रस उदुम्बर ऊर्ज्जैवैनमेतद्रसेन प्रीणाति कर्णकवती भवति पशवो वै कर्णकाः" "यदि कर्णकवतीं न विन्देत् दधिद्रप्समपहत्यादध्यात्" शत०ब्रा०। ९,२,२,४०। "कर्णकशब्देनात्र पत्रशाखादिकं विवक्ष्यते" भा०। पशूनाञ्च कर्णकशब्दवाच्यत्वञ्च पत्रशाखादिना पुष्टिमत्त्वात् इत्यपि तत्रैवोक्तम् पत्राणाञ्च कर्णाकारत्वादपि कर्णकत्वमित्यपि बोध्यम् वृक्षाणां दारुस्फोटे २रोगे च। "प्रत्यृचस्तृचं सकर्णका" कात्या० १८,४,६। "कर्णको दारुस्फोटो रोगस्तद्वती चौदुम्बरी" सं०प०। "कर्णकाभावे दधिद्रप्साक्ताः" कात्या० १८,४,७। ततः तारादि० इतच्। कर्णकित जातपत्रादौ त्रि०।

कर्णकण्डू स्त्री ७त०। कर्णगतरोगभेदे कर्णगतरोगशब्दे विवृतिः।